

KETURIOS DIENOS

Ėvikės motina sodino berželius prie plento, vedančio į Agluonėnus, ir prie vieškelio į Vanagus. Ėvikė, apkamšyta motinos vilnone skepeta, sėdėjo pakelės griovyje ir žiūrėjo, kaip mikliai ir sumaniai darbuojasi motinos rankos.

Vieškelio atkarpa nuo bažnyčios ligi kapų buvo tas kelias, kurio išvengti nesugeba nė vienas mirtingasis. Ligi šiol to kelio pagrioviai buvo apžėlę alksniais ir karklais. Šį pavasarį grantininkas Tažius su vanagiškiais sutarė taisyti tą kelią: iškirsti krūmus, iškasti griovius, duobes užpilti žvyru, o pakeles apsodinti beržais. Tažius medeliams sodinti nusprendė samdyti Ėtmę, kuri turėjo gerą ranką. Jos sodinti medeliai beveik visi prigijo, nes Ėtmė negailėjo vandens.

Savo septintąjį gyvenimo pavasarį Ėvikė drauge su plukėmis pasitiko ant griovio krašto, kur motina sodino berželius.

Prie to paties kelio, visai netoli kapų, iš tolo švietė naujoji Vanagų mokykla. Ji buvo pastatyta iš raudonų plytų: uždengta raudonomis dokalkomis, prieš saulę tviskėjo dideli platūs langai. Mokslas ligi keturiolikos metų buvo privalomas. Mokyklą lankyti vaikai pradėdavo nuo septynerių metų. Mokslo metai prasidėdavo pavasarį, nuo balandžio pirmosios. Atostogos būdavo birželį, o liepą ir rugpjūtį vėl reikdavo eiti į mokyklą. Rugsėjo mėnesį mokiniai būdavo atleidžiami dviem savaitėm, kad pagelbėtų tėvams bulves nusikasti. Viena savaitė atostogų būdavo duodama Kalėdoms, antra – Velykoms. Paskutiniaisiais metais reikdavo eiti pas kunigą poterių mokyti.

Visų dalykų nuo pat pirmos dienos mokytojas mokė vokiškai. Būrų vaikams, kurie vokiškai nesuprato, pirmaisiais metais sekė sunkiai. Pirmoms dienoms vaikai nesuvokė, ko mokytojas iš jų nori, žiūrėjo į lentą lyg ožiukai į naujus vartus, ir tiek. Bet jau trečioje klasėje lietuvininkų vaikai vokietukus pavydavo ir pralenkdavo. Kalbėti lietuviškai nebuvo leidžiama net per pertraukas. Jei kuris prasižengdavo, Vanagų mokytojas Mačiulis tokius statydavo į kampą arba klupdydavo ant žirnių.

Tos puikios mokyklos dideliais langais siekė savo tikslų. Vieni ūkininkai ant tos meškerės kibo lengvai, kiti – spardėsi, o treči iš viso nenorėjo leisti savo vaikų į tokias mokyklas. Pastariesiems buvo sugalvotos griežtos pabaudos.

Pro pravirą mokyklos langą sklido tėvi vaikų balsai. Matyt, dainavimo pamoka. Ėvikė kvapą užgniaužusi klausė. Ji bandė pritarti, nors ir nepataikė į balsą.

Suskamba skambutis. Tuoju su didžiausiu trenksmu bilsmu išvirsta govėda vaikų. Jie laksto lyg kumeliukai, iš aptvaro išleisti, laigo per nesamas kliūtis, šokinėja kits kitam per sulenktą nugarą tarsi per ožį. Mažieji, rankas ištiesę, sklendo lyg aitvarai. Žiūrėk, ir susidūrė priešais kaktomis. Vienas bliana, kitas juokiasi. Mergaitės žaidžia ratelį. Kai kurios prie būrio nepritampa, stovi nuošalyje.

Mokytojas, išėjęs iš klasės, griežtai subara vaikus, kad šie nekalbėtų lietuviškai. O tas viskas dėl ko? Kad tie vaikai, užbaigę mokyklą, nebesuprastų, kas jie tokie – lietuviai ar vokiečiai.

Vėl skambutis, reiklus, kviečiantis. Visa šutvė, išraudusi ir garuojanti nuo prakaito, metasi ir susstringa tarpduryje. Ėvikės širdis nebeišlaiko. Ji gyvai prieina prie motinos ir sako jai:

– Mama, aš ir noriu eiti į mokyklą.

Motina, pakėlus akis, norėjo sakyti – pasitrauk, bet, išvydusi Ėvikės akyse keistą blizgesį, pradėjo ją raminti:

– Ale Ėvele, kitą metą prastybsi, rasi koja atsitaisys, ir galėsi eiti.

– Ne, aš noriu šiomet, – griežtai pareiškė Ėvikė.

– Vaikuži, juk tu dar nieko nemoki. Kiti vaikai pradėjo eiti į mokyklą nuo balandžio pirmos, o dabar

jau mėnesio pabaiga, – bandė atkalbėti motina.

Ėvikės akys truputį prigeso, o motina toliau dėstė savo:

– Šauklių Jurgis tos mokyklos ir į akį nenori matyti. Reta diena, kad jam nereikėtų klūpėti kampe ant žirnių, o kitą sykį ir su plyta rankose.

– Ir gerai. Taip jam ir reikia, – pritaria Ėvikė. Ėvikė nori eiti į mokyklą, ir gana. Jos neperkalbėsi.

– Mama, ar tu žinai, ką aš skaitysiu, kai išmoksiu?

– Ne. Iš kur aš galiu žinoti?

– Aš skaitysiu tik pasakas. Kai prašau tavęs papasakoti, tu vis neturi laiko.

– Ale Ėvele, kai nudirbsiu visus pavasario darbus, roputes pasodinsiu, aš pripasakosiu tų pasakų, kad tau ir ausys links. Ne tik pasakų, bet ir tikrų atsitikimų, kaip žmonės senovėje gyveno, – pažada motina.

– Kai bulves būsi pasodinusi, jas reikės ir nukasti. Ir tu vėl neturėsi laiko, – Ėvikės burna pravira, žvilgsnis krypsta į mokyklos pusę, o motinos žodžiai jos visai neįtikina.

– Aš noriu išmolti ir skaičiuoti. Papà Dūdjonis vis sako, kad aš nemoku nė tiek, kiek jų gandrai. – Pagalvojusi, lyg už kažin ko užkliuvusi, vėl klausia: – Mama, o ligi kelių moka gandrai?

– Daugiau kaip ligi dviejų paukščiai nesuskaito, – atsako motina.

Ėvikė žino, kad tūkstantis yra labai daug. Mat Dūdjoniai ketina statyti naują gyvenamąją, ir ji girdi, kad dar daug tūkstančių trūksta. Be to, Ėvikei labai patinka kitas skaičius – aštuoniolika. Rasi dėl to, kad Dūdjonių Anei dabar aštuoniolika, o ji – tokia puiki merga. Kai Ėvikei bus aštuoniolika, rasi ir ji bus tokia graži.

Ėvikė prieina prie motinos, paima ją už rankos ir sako:

– Rytoj aš eisiu į mokyklą.

– Ar tu papaikai, mergele? Užbaigsiu sodinti medelius prie vieškelio, gausiu pinigų, nupirksiu knygas, grifelinę lentelę, sutaisysiu drabužius – tuokart galėsi eiti.

Ėvikė žiūri nepatikliai. Jos žvilgsnis byloja: tu vis žadi ir žadi, o nenuvedi.

Saulė krypo į pietų pusę. Vaikai lyg žirniai pabiro iš mokyklos ir riedėjo visais takais ir keliukais. Didesnieji ėjo per pievas nosies tiesumu. Mažieji niekur nesiskubino. Jie pagrioviais skainiojo gėles ir pasistoviniuodami, pasišnekučiuodami iš lėto taisėsi namų linkui. Kitojo nebesulaukusi, motina pati atskuba parsivesti, supurto gerai, bet tas viskas tik dėl akių. Reikia, kad vaikas savo namus žinotų.

Visiems išsiskirsčius, duryse pasirodė mokytojas. Mat jo akyla akis užmatė ir Ėvikę. Sukryžiaavęs rankas už nugaros, jis atžirgliavo keliu tiesiai prie motinos ir be jokių įžangų sako:

– Ordnung ist Ordnung. Tvarka yra tvarka. Visi vaikai nuo septynerių metų privalo eiti į mokyklą, o ką jūs sau manote? – kreipiasi jis į motiną vokiškai.

– Pons mokytojau, aš tą viską žinau, bet mano mergelė turi skaudžią koją, – gan aiškiai ir drąsiai atsako motina.

– Na und? – griežtas klausimas pakimba ore nesulaukęs atsako. – Jei jūsų duktė negali eiti į Vanagų mokyklą, atiduokite ją į Gropiškių anštaltą. Ten viskas bus vietoje.

Motina žino, kad Šrėderis tą mokyklą buvo įsteigęs vargingiems vaikams ir našlaičiams. Jie patys turėjo savo žemės ir gyvulių. Iš to jie maitinosi: ką iškasė, tą sulesė. Iki pietų jie mokėsi, o po pietų dirbo. Šrėderiui pasitraukus, mokykla įgavo negerą vardą. Į ją atgabendavo tokius vaikus, kurie buvo niekam netikę – nei jie norėjo mokytis, nei jie norėjo dirbti, o turėdami laisvą koją, prasimanydavo visokiausių bleinių.

– Ne, jau ne. Tik ne į Gropiškių anštaltą, – užprotestavo motina.

– O kodėl jūs nenorite atiduoti savo mergelės į invalidų namus? Ten yra tinkama priežiūra tokiems vaikams. Visi aprengti ir pavalgydinti.

Ėvikės akys nekantriai laksto nuo vieno prie kito: į kurią pusę svarstyklės links. Žodžiais apsaityti negali, kaip ji nori eiti į mokyklą... Tik ne į Gropiškius, kuriais savo vaikus gąsdina Šauklys, o ką jau bekalbėti apie kažin kokius invalidų namus. Ėvikės širdis plasta iš džiaugsmo, kad motina jos niekam nenori atiduoti. Visa Ėvikės išvaizda bylote byloja, kad šiuo lemiamu momentu turi būti atsiklausta ir jos nuomonės.

Motinos akys nukrypsta į Ėvikės pusę: na kaip?

– Mama, juk aš sakiau, kad noriu eiti į Vanagų mokyklą.

– Na matote, – patenkintas sako mokytojas. – O jūs savo mergelę norite palikti aklą. Jei jūs rytoj dukters neatvesite į mokyklą, turėsite mokėti pabaudą.

– Aš atvesiu, bet norėsiu matyti, kas iš viso to išeis.

– Gut, – tik tiek tepasakė mokytojas ir, apsisukęs ant kulno nužirguliavo link mokyklos. Dar vienas lietuvininkų vaikas buvo sutvarkytas pagal vokišką tvarką: kiekvienas daiktas turi turėti savo vietą, o kiekvienas vaikas, ar šioks, ar toks jis būtų, privalo lankyti mokyklą.

Nuo to momento visos Ėvikės mintys persirikiavo viena kryptimi: ji eis į mokyklą. Kad būtumėt matę, kaip kruopščiai motina ir duktė ruošėsi tam įvykiui! Po visų dienos darbų motina, pasišildžiusi vandens, numazgojo Ėvikę nuo galvos ligi kojų, kad ši pasijuto lyg naujai atgimusi. Nebegali ji sulaukti rytdienos: kada tas bus?! Ėvikė labai bijo pramiegoti. Anė buvo pasakojusi, esą labai negražu, kai pavėluoji: visi atsisuka ir pirštais rodo. Nespėjo motina dar atgulti, o Ėvikė prabudusi jau teiraujasi, ar ne laikas keltis.

Vos tik pirmi saulės spinduliai įspindo pro langą, abi pašoko ant kojų. Motina iš spintos ištraukė juodą skepetą ir ilgą juodą prijuostę su šilkiniais kutais, kurie turėjo pridengti ne tik Ėvikės raišumą, bet ir motinos neturtą.

Blausi saulė sunkiai plėšėsi pro ryto rūką. Ėvikė smėlėtu keliu žingsniuoja į mokyklą. Abi eina nosį pakėlusios. Ėvikė džiūgauja ir vis ko nors klausia, o motina galvoja ir šiaip, ir taip: „Ką gali žinoti... Paika nėra ta mano mergelė, o juk ir man pačiai mokykloje ėjosi neblogai. Mokytojas gana maldavo tėvą, kad leistų mokytis toliau, o ką tas pasakė – iš mokslo, mergele, sotus nebūsi. Teisybė, nuvežė į Karaliaučių ir atgal parvežė, o kad būtų pasakęs – pasilik, gal mano gyvenimas būtų susiklostęs visai kitaip“. Yra kaip yra. Dabar ji savo mergelę veda į Vanagų mokyklą.

Mokytoją jau rado klasėje. Jis tvarkė knygas.

– Labą rytą, – sveikinasi jos, pravėrusios duris.

– Guten Morgen, – atsako mokytojas, kilstelėjęs galvą nuo stalo, ir atidžiai įsižiūri į naująją mokinę.

– Na, drąsiau, drąsiau. Kas tokia būsi?

– Eva Simoneit aus Vanagen.

– Ach ja. Und wie alt bist du? – teiraujasi mokytojas. Ėvikė išpoškino savo gimimo metus vienu atsikvėpimu, bet tai ir buvo viskas, ką ji mokėjo vokiškai.

– O ką tu dar žinai? – teiraujasi mokytojas.

Ėvikė sukrito, žvilgt į motiną, o ši kostelėjo ir atsakė už ją:

– Pons mokytojau, aš su savo mergele kalbuosi tik lietuviškai.

– Ach so. Das gibt Schwierigkeit, – prisimerkęs ir susiraukęs atsakė mokytojas, bet, kiek pagalvojęs, vėl atlenkė: – Nieko baisaus. Vaikai gali išmokti ne tik vokiškai, bet ir prancūziškai. Žinoma, jeigu tik nori.

– Norėti tai ji labai nori, bet kad ta mokykla taip toli, o ji turi skaudžią koją.

– Ar jūs galėsite pradžioje jai pagelbėti? – tyrinėdamas motinos veidą, klausia mokytojas.

– Aš galėsiu, bet dabar dar turiu medelius prie grantinės pasodinti, – priduria ji nuleistu balsu.

Ėvikė dairosi aplinkui. Pro aukštus plačius langus baltais rėmais liejasi rytmečio saulės spinduliai.

Nedažytos grindys iššveistos ligi baltumo. Suolai išrikiuoti dviem eilėm.

– Tu sėsi į paskutinį suolą kairėje pusėje, – sako jai mokytojas lietuviškai. Ėvikė priėjo šlubčiodama, klausiamai žvilgtelėjo į motiną ir, pasidėjusi ramentą, bando sėstis. Suolas aiškiai per didelis. Šiaip taip užsiropštusi, ji pajuto, kad kojomis žemės nepasiekia. Jos siela drauge su menku kūneliu keistai palengvėjo, tarsi aitvaras, atsiplėšęs nuo žemės, kyla aukštyn.

Motina prašo mokytojo, kad per pertrauką mergelę paliktų klasėje. Ji bijanti, kad Ėvikės kas nepastumtų. Kai motina ištiesė ranką atsiveikinti, Ėvikės akys iš karto apšoko ašaromis. Norėjo bėgti prie motinos, bet pajutusi, kad kojomis negali pasiekti žemės, pasiliko sėdėti savo suole. Motina, priėjusi prie Ėvikės ir pasakiusi keletą žodžių, pasisuko ir nužingsniavo link durų. Ėvikė, lydėdama motiną akimis, skausmingai pajuto, kad ryšys, siejęs ją su motina, trūksta. Tačiau kitas jausmas, kad jos motina, apsitaisiusi išeiginiais drabužiais, yra tokia aukšta ir graži, kurstė širdyje pasididžiavimą. Suskambėjo skambutis.

Netrukus prigužėjo pilna klasė vaikų. Visų akys susmigo į naujokę. Šalia Ėvikės atsisėdo daili mergaitė, rusvaakė, rausvaskruostė, bet jos drabužiai buvo sulopyti ir per dideli. Ėvikė iš vaikų pirmiau sužinojo jos pavardę, o tik paskiau vardą. Iškart pastebėjo, kad ji baugšti, tarsi pasiruošusi bėgti nuo netikėto antausio ar skaudaus žodžio.

Prie Ėvikės priėjo kita mergaitė su kasų vainikėliu aplink galvą. Ji draugiškai paklausė:

– Kieno tu esi?

– Aš esu Ėtmės duktė, – aiškiai ir nė kiek nedvejodama atsakė Ėvikė.

Vaikai nusikvatojo. Vienas šypt, kitas vypt, o Ėvikė taip ir paliko nesupratusi, dėl ko čia reikėtų juoktis.

Reiklus mokytojo balsas kaipmat visus nutildė. Vaikai lyg stygos išsitempė. Šauklio Jonis vis dar kažin ko ieškojo suole. Mokytojas laukė. Vaikai pradėjo nekantrauti.

– Sėst! Stot! Sėst! Stot!– pradėjo savo muštrą mokytojas. Pagaliau vaikai taip nurimo, kad galėjai girdėti, kaip musė lekia. Ir toje tyloje netikėtai bilstelėjo Ėvikės ramentas. Visi vaikai atsigręžė. Tokia tatai buvo pirmoji pažintis.

– Bitte setzen, – pagaliau ištaria mokytojas. – Ach so, mes turime naują mokinę Eva Simoneit. Ji turi skaudžią koją. Būkite atsargūs. Nepastumkite.

Ėvikė klausė ausis suglaudusi ir baimingai laukia: kaip vaikai į tai atsilies. Iš pirmo žvilgsnio pasirodė, kad vaikai viską suprato kaip ir dera. Bet visi nemalonumai dar prieš akis.

Kiti pirmokai jau mokėjo šį bei tą. O svarbiausia – jie suprato, ko iš jų nori mokytojas, kuris kalbėjo tik vokiškai.

Per rašymo pamoką Ėvikė, suolą užgulusi, liežuvį prikandusi brėžė į grifelinę lentelę. Visą lentelę nuo viršaus ligi apačios, nuo krašto ligi krašto Ėvikė primargino jai dar nieko nesakančių kobinių. Vieni stovėjo tiesiai, kiti – pakrypę. Vieni kebekliai, tarsi ko nusigandę, pašokę per aukštai, kiti nukritę per žemai. Kai mokytojas, pakreipęs galvą, dirstelėjo į Ėvikės primargintą lentelę, jo burna, kažkuo nepatenkinta, pradėjo tankiai varstyti. Vaikai pasileido juoktis. Ėvikei nesmagu. Kiti juokiasi, o ji nežino kodėl. O visi nemalonumai tik dėl to, kad ji nesupranta, ko iš jos nori.

Per skaičiavimo pamoką mokytojas kitai dienai liepė atsinešti dvidešimt šipuliukų. Ėvikė niekaip nesuprato, kas tie šipuliukai. Rytojaus dieną visi vaikai atsinešė, ko reikia, tik viena Ėvikė – ne. Mokytojas klausia, kodėl ji nieko neturi, o Ėvikė akis nunėrusi tyli. Vaikai atsisukę žiūri, tarsi ji būtų niekam verta.

Paskui mokytojas perskaitė eilėrašį apie motinos kalbą, kokia ji esanti puiki ir graži ir kaip maloniai glostanti kiekvieno ausį ir širdį. Tuokart Ėvikė nebeiškentė. Ji kelia ranką ir stojasi:

– Pons mokytojau, jei motinos kalba yra tokia brangi, tai kodėl jūs neleidžiate kalbėti lietuviškai?

Mano motina, dėdė Simonaitis, dėdė Šauklys ir dėdė Dūdjonis – mes visi namuose kalbame lietuviškai...

Mokytojas išraudo. Užsikirsdamas kaip kalakutas, jis pradėjo Ėvikę tildyti ir sodinti į vietą. Iš vaikų akių Ėvikė suprato, kad šį kartą ji kalbėjo teisingai. Veik visi jie būtų norėję pasakyti tą patį, bet garsiai to paklausti neišdrįso. Vaikai sutrikę laukė, ar mokytojas nestatys jos į kampą, bet šį kartą taip neatsitiko. Tik mokytojas ilgai vaikams kažką aiškino.

Ketvirtą dieną po pamokų atsitiko tai, dėl ko Ėvikės motina taip bėgštavo. Ėvikei palengva besitaisant namo, įpuolė į koridorių toks atvėptalūpis ir skaudžiai ją pastūmė:

– Traukis, šlube, ko stovi išsižiojusi!

Ėvikės kojos susipainiojo, ir ji skaudžiai parklupo ant cementinių grindų. Tie žodžiai ją trenkte trenkė. Jie viską nustelbė – ir kojos skausmą. Pakirdusi Ėvikė apsidairė aplinkui: ar kas matė, ar kas girdėjo. Rūbinės gale rengėsi kelios mergaitės. Jos susiglaudusios šnibždėjosi ir dirščiojo į Ėvikės pusę, bet nė viena nepriėjo ir rankos neištiesė. Ir tas vaikiūzas, ir abi mergaitės greitai išrūko pro duris. Pasilikusi viena, Ėvikė bandė stotis, bet, suvaitojusi iš skausmo, vėl sukniubo. Taip ir pasiliko. Staiga prieš akis jai šmėsteli vienas įvykis, kai ji buvo dar sveika. Jiedvi su motina ėjo į Priekulės bažnyčią, o priešais šlubavo senoji Bertaitienė, visa drebanti ir kretanti. Ji buvo sulinkusi ir susirietusi lyg žirnio kirminas, nosį nudūrusi į žemę. Kai jiedvi Bertaitienę aplenkė, Ėvikė bandė atsigręžti. Motina ją griežtai timptelėjo ir nusivedė spėresniu žingsniu:

– Nesižvalgyk.

– Kodėl?

– Jai ne taip skaudės.

Tik dabar Ėvikė suvokė tų žodžių prasmę. Jai gėlė skaudžioji koja, bet kur kas labiau sopėjo mažoji širdelė. Kad ji šluba, tą ir pati gerai žino, bet kam reikia vis tą priminti.

Ėvikė klibikščiuoja namų linkui. Paėjėjusi keletą žingsnių, sėdasi ant griovio krašto. Taip ir užtiko ją motina. Koja suputusi, skausminga. Ėvikė nebegali jos nei sulenkti, nei ištiesti, o juo labiau – priminti. Labai vargingai jiedvi parsigavo į namus.

Po šio įvykio Ėvikė porą mėnesių neišlipo iš lovos. Žiūrėdama pro langą, ji matė į mokyklą skubančius vaikus, bet pirmykštis noras mokytis atvėso. Motina tyliai nusprendė: ne su tokiais pergalviais jos mergelei mokytis. Ji pati savo vaiką pramokys ir skaityti, ir rašyti, o be to, lietuviškai, o ne vokiškai.

Edita Barauskienė, *Vyžeikių karalienė*, Pasakojimai apie Ievą Simonaitytę, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1998, p. 46–56.